6. Lisakonstruktsioonide meetod

Koostanud Maksim Ivanov
TÜ Teaduskool

Lisakonstruktsioonide meetod

1. Meetodi kirjeldus

Geomeetriaülesannete lahendamisel ja tõestamisel on oluliseks lahendusideede allikaks sobiv joonis. Sellega seoses tekib lahendajal tavaliselt kaks küsimust.

1. Kas tehtud joonis on õige, st kas see vastab ülesandes kirjeldatud olukorrale?
2. Kas tehtud joonis on täielik, st kas olemasoleva konstruktsiooni põhjal saab leida vajalikke seoseid või tuleb sellele joonisele lisada sobivalt valitud kujundeid?

Selles vihikus vaatlemegi, milliseid lisakonstruktsioone on mõistlik teha konkreetse probleemi lahendamiseks. Kui probleemi on õnnestunud lahendada joonise täiendamise tulemusena, siis öeldakse, et on kasutatud *lisakonstruktsioonide meetodit*.

Lisakonstruktsioonide meetodiks nimetatakse protseduuri, mille käigus täiendatakse antud ülesande kohta tehtud joonist uute elementidega nii, et esialgu üsna raskesti märgatavad seosed ülesandes antud suuruste ja otsitavate suuruste vahel saavad selgemaks.

Eelmistes vihikutes esitatud materjali põhjal võime öelda, et joonise täiendamine uute elementidega on mõnede tõestusülesannete puhul ainsaks võimaluseks ülesandes püstitatud probleemi lahendamiseks. Enamikul juhtudel on aga lisakonstruktsioonide sisse toomine tõestuse oluliseks osaks.

Kasutatud lisakonstruktsioonide seas on selliseid, mis tekivad loomulikult ülesande andmete põhjal, aga on ka neid, mis ei ole nii ilmsed ning nõuavad lahendajalt leidlikkust ja niisugust tüüpi ülesannete lahendamise kogemust. Esimeste lisakonstruktsioonide näideteks on uute elementide (lõikude, sirgete, ringjoonte jne) moodustamine joonisel olemasolevate punktide ühendamisel, lõikude pikendamine jne. Teiste näideteks on antud lõikudega või sirgetega paralleelsete või ristuvate sirgete tõmbamine, sümmeetriliste punktide, lõikude või sirgete joonistamine jne. Kui esimesel juhul õnnestub lahendajal kasutada lisakonstruktsioonide meetodit isegi siis, kui ta seda ei mõista, siis teist liiki lisakonstruktsioonide tegemine eeldab selle meetodi tundmist ja teadlikku rakendamist.

Selle meetodi rakendamist geomeetriaülesannete lahendamisel saab kirjeldada järgmise algoritmi abil.

1. Proovi lahendada ülesannet lisakonstruktsioone tegemata.
2. Kui õnnestub tulemuseni jõuda, siis kirjuta lahendus ja lõpeta. Kui ei õnnestu, siis jätka.
3. Tee otstarbekad olemasolevate punktide ühendamisel saadud sirg- ja/või ringjoonelised lisakonstruktsioonid ja proovi nüüd lahendada ülesannet.

4. Kui õnnestub tulemuseni jõuda, siis kirjuta lahendus ja lõpeta. Kui ei õnnestu, siis jätka.
5. Kasuta mittestandardseid lisakonstruktsioone ja proovi nüüd lahendada ülesannet.
6. Kui õnnestub tulemuseni jõuda, siis kirjuta lahendus ja lõpeta. Kui ei õnnestu, siis vaata kas punkti 2 või punkti 5 või küsi abi.

Kokkuvõttes võib öelda, et keerukamate geomeetriaülesannete lahendamisel on esmatähtis õige joonise tegemine ja pärast seda ülesandes antud ja otsitavate elementide vahelise seose leidmine lisakonstruktsioonide abil.

2. Kolmnurga tseviaanidega seotud lisakonstruktsioonid (LK)

Tseviaaniks nimetatakse kolmnurga tipust selle vastasküljele või selle pikendusele tõmmatud sirglõiku või selle lõigu pikkust.

LK 1. *Kui kolmnurgas on antud tseviaan, siis tõmbame selle tseviaani aluspunktist kolmnurga külgedega paralleelsed lõigud.*

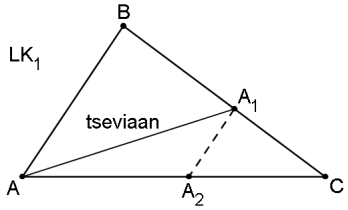

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC tseviaan (sh mediaan, nurgapoolitaja või kõrgus).
- Kui A_2 on külje AC selline sisepunkt, et $A_1A_2 \parallel AB$, siis saame kasutada kiirteteoreemi: nurk ACB ning paralleelsed lõikajad AB ja A_1A_2 määravad seose $\frac{CA_2}{CA_1} = \frac{A_2A}{A_1B}$.
- Kolmnurgad ABC ja A_2A_1C on sarnased.

Märkused.

a) Punktist A_1 tõmmatud lõik võib olla ka küljega AC paralleelne.

b) Kui tseviaan AA_1 osutub kolmnurga mediaaniks, siis A_2 on lõigu AC keskpunkt ja lõik A_1A_2 on kolmnurga ABC kesklõik.

LK 2. *Kui kolmnurgas on erinevatest tippudest tõmmatud kaks tseviaani, siis ühe tseviaani aluspunktist tõmbame teise tseviaaniga paralleelse kiire.*

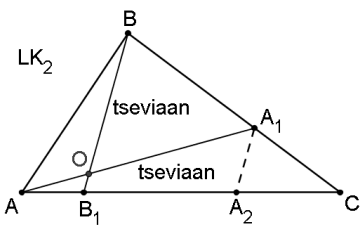

- Olgu AA_1 ja BB_1 kolmnurga ABC tseviaanid ning O nende lõikepunkt.
- Kui A_2 on külje AC selline sisepunkt, et $A_1A_2 \parallel BB_1$, siis tekib kaks kiirteteoreemi olukorda:

  a) nurk ACB ning paralleelsed lõikajad A_1A_2 ja BB_1 määravad seose $\frac{CA_2}{CA_1} = \frac{A_2B_1}{A_1B}$ ning $\Delta A_1A_2\mathrm{C} \sim \Delta BB_1C$.

  b) nurk A_1AC ning paralleelsed lõikajad A_1A_2 ja OB_1 määravad seose $\frac{AO}{AB_1} = \frac{OA_1}{B_1A_2}$ ning $\Delta AA_1A_2 \sim \Delta AOB_1$.

LK 3. *Kui kolmnurgas on erinevatest tippudest tõmmatud kaks tseviaani, siis pikendame ühest tipust tõmmatud tseviaani üle selle aluspunkti kuni lõikumiseni sirgega, mis läbib teist tippu ja on paralleelne vastasküljega.*

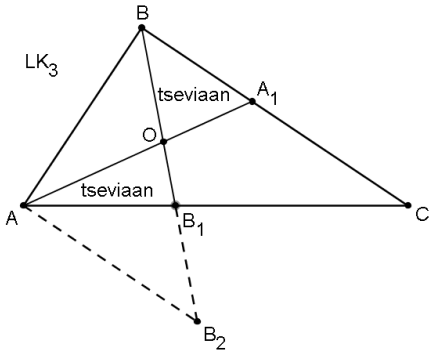

- Olgu AA_1 ja BB_1 kolmnurga ABC mis tahes tseviaanid ning O nende lõikepunkt. Olgu B_2 läbi punkti A küljega BC paralleelse sirge ja tseviaani BB_1 pikenduse lõikepunkt. Siis on sarnased järgmised kolmnurgad: $\Delta AOB_2 \sim \Delta A_1OB$; $\Delta AB_1B_2 \sim \Delta CB_1B$.

LK 4, 5. *Kui on antud kolmnurga kahe külje sisepunkte ühendav lõik, mis ei ole paralleelne küljega, siis võime pikendada seda lõiku ja leida selle pikenduse lõikepunkti kolmanda külje pikendusega ning*

a) *leida lõikepunkti kolmanda küljega paralleelse ja selle vastastippu läbiva sirgega (*LK$_4$*);*

b) *tõmmata lõigu otspunktidest kolmnurga külgedega paralleelseid lõike (*LK$_5$*).*

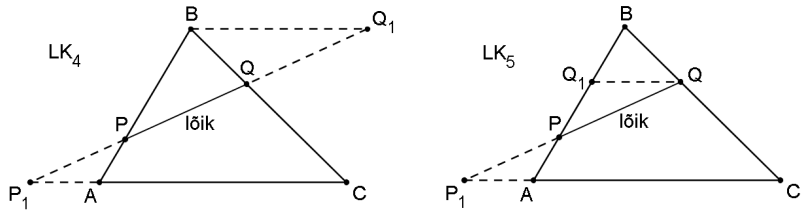

- LK$_4$ juhul on sarnased järgmised kolmnurgad: $\Delta QBQ_1 \sim \Delta QCP_1$ ja $\Delta PBQ_1 \sim \Delta PAP_1$.
- LK$_5$ juhul tekib kiirteteoreemi olukord: $\angle ABC$ ja lõikajad $QQ_1 \parallel AC$ ning tekivad ka sarnased kolmnurgad: $\Delta PQQ_1 \sim \Delta PP_1A$ ja $\Delta BQQ_1 \sim \Delta BCA$.

LK 6, 7. *Kui kolmnurga ühest tipust on tõmmatud tseviaan ja selle nurga lähiskülgedel asuvaid punkte ühendav kuid küljega mitteparalleelne lõik, siis võime*

a) *pikendada seda lõiku ja leida selle pikenduse lõikepunktid kolmnurga kolmanda külje pikendusega ning selle külje vastastippu läbiva ja küljega paralleelse sirgega (*LK_6*);*

b) *tõmmata kolmnurga tippudest ja vaadeldava tseviaani aluspunktist antud lõiguga paralleelseid lõike (*LK_7*).*

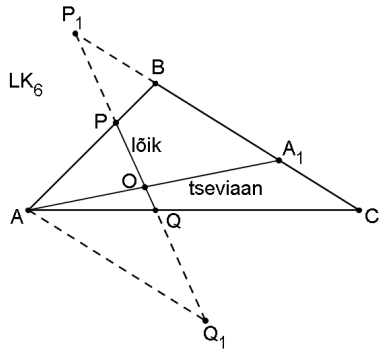

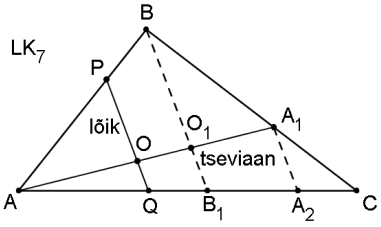

- Olgu O antud tseviaani AA_1 ja lõigu PQ lõikepunkt, punkt P_1 lõigu PQ pikenduse ja külje BC pikenduse lõikepunkt ning asugu punkt Q_1 lõigu PQ pikendusel nii, et $AQ_1 \parallel BC$.
- LK_6 korral tekib kolm paari sarnaseid kolmnurki:

$$\Delta APQ_1 \sim \Delta BPP_1, \qquad \Delta AQQ_1 \sim \Delta CQP_1, \qquad \Delta AOQ_1 \sim \Delta A_1OP_1.$$

- LK_7 korral tekib päris mitmeid sarnaste kolmnurkade paare ning saab korduvalt rakendada ka kiirteteoreemi, näiteks tekib kaks põhilist kiirteteoreemi rakendamise võimalust:

$$\angle A_1AA_2 \text{ ja lõikajad } OQ \parallel O_1B_1 \parallel A_1A_2;$$

$$\angle BCB_1 \text{ ja lõikajad } A_1A_2 \parallel BB_1.$$

3. Mediaanidega seotud lisakonstruktsioonid

LK 8. *Kui kolmnurgas on antud külgede keskpunktid, siis tõmbame mediaanid.*

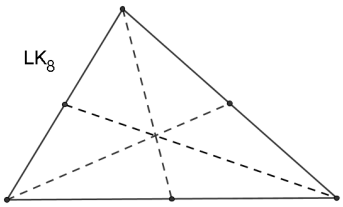

- Mediaan jaotab kolmnurga kaheks võrdpindseks kolmnurgaks ja kolm mediaani jaotavad kolmnurga kuueks võrdpindseks kolmnurgaks.
- Mediaanide lõikepunkt jaotab iga mediaani suhtes $2:1$ kolmnurga tipust alates.

LK 9. *Kui kolmnurgas on antud mediaan, siis pikendame seda mediaani üle aluspunkti mediaani pikkuse võrra.*

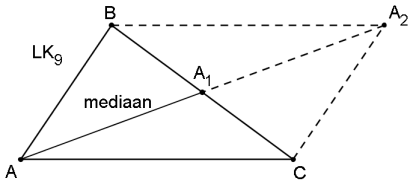

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC mediaan ning punkt A_2 saadud mediaani AA_1 pikendamisel üle punkti A_1 nii, et $AA_1 = A_1A_2$.
- Siis
  a) nelinurk ABA_2C on rööpkülik;
  b) kolmnurgad AA_1B ja A_2A_1C ning AA_1C ja A_2A_1B on vastavalt võrdsed tunnuse KKK põhjal;
  c) lõigud A_2A_1, BA_1 ja CA_1 on vastavalt kolmnurkade BA_2C, ABA_2 ja ACA_2 mediaanid.

Märkused.

a) Kui kolmnurgas on antud kaks või kolm mediaani, siis analoogiliselt saab moodustada vastavalt kaks või kolm rööpkülikut.

b) Vaadelda võib ka rööpkülikuid, mis tekivad kolmnurga mediaani pikendamisel üle aluspunkti kas $\frac{1}{3}$ või $\frac{2}{3}$ mediaani pikkuse võrra.

LK 10. *Kui kolmnurgas on antud kaks mediaani, siis ühendame nende aluspunktid.*

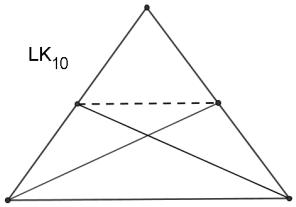

- Mediaanide aluspunkte ühendav lõik osutub selle kolmnurga kesklõiguks, mille pikkus on pool selle külje pikkusest, mille otspunktidest on tõmmatud mediaanid.

LK 11. *Kui kolmnurgas on ühest tipust tõmmatud mediaan ja teisest tipust tõmmatud tseviaan (sh teine mediaan, nurgapoolitaja või kõrgus), siis pikendame mediaani nii, et tekiks rööpkülik.*

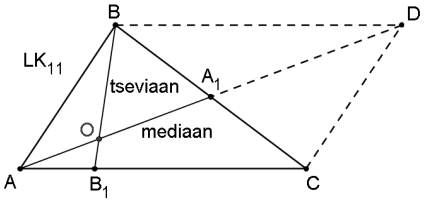

- Olgu O kolmnurga ABC mediaani AA_1 ja mis tahes tseviaani BB_1 lõikepunkt ning punkt D selline, et $ABDC$ on rööpkülik.
- Siis kolmnurgad AOB_1 ja DOB on sarnased.
- Erijuhul, kui BB_1 on kolmnurga ABC teine mediaan, siis saame mediaanide põhiomaduse kujul $\frac{BO}{OB_1} = 2 = \frac{AO}{OA_1}$.
- Kui BB_1 on näiteks kolmnurga ABC nurgapoolitaja, siis nurgapoolitaja põhiomadust kasutades saame, et $\frac{BO}{OB_1} = 1 + \frac{BC}{AB}$.

LK 12. *Kui täisnurkses kolmnurgas on hüpotenuusile tõmmatud mediaan, siis joonestame antud kolmnurga ümberringjoone.*

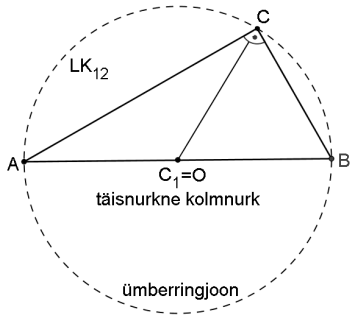

- Antud kolmnurga ümberringjoone keskpunkt ühtib hüpotenuusile tõmmatud mediaani aluspunktiga.

Märkus. Võib toimida ka vastupidises suunas: kui on antud täisnurkne kolmnurk ja selle kolmnurga ümberringjoon oma keskpunktiga, siis ühendades täisnurga tipu ümberringjoone keskpunktiga saame kolmnurga mediaani.

LK 13. *Kui kolmnurgas on tõmmatud mediaan ja antud selle kolmnurga ümberringjoon oma keskpunktiga, siis ühendame mediaani aluspunkti ja ümberringjoone keskpunkti.*

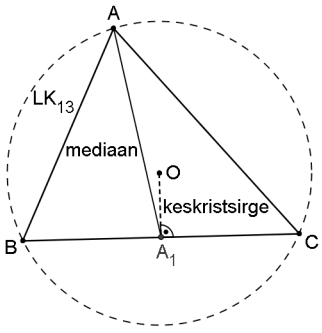

- Mediaani aluspunkti ja ümberringjoone keskpunkti läbiv sirge osutub selle kolmnurga külje keskristsirgeks.

4. Nurgapoolitajatega seotud lisakonstruktsioonid

LK 14. *Kui kolmnurgas on antud sisenurga poolitaja, siis läbi selle nurgapoolitaja aluspunkti tõmbame kolmnurga külgedega paralleelsed sirged.*

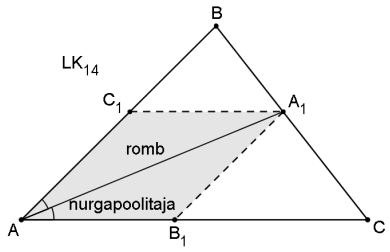

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC sisenurga poolitaja ning B_1 ja C_1 vastavalt külgede AC ja AB sellised punktid, et $A_1C_1 \parallel AC$ ja $A_1B_1 \parallel AB$.
- Siis nelinurk $AB_1A_1C_1$ on romb.

Märkused.

a) Mõnikord on kasulikum vaadelda tekkinud võrdhaarset kolmnurka AC_1A_1 (või AB_1A_1).

b) Märgime, et seejuures kolmnurgad ABC, C_1BA_1 ja B_1A_1C on sarnased.

LK 15. *Kui kolmnurgas on antud sisenurga poolitaja, siis pikendame nurgapoolitajat üle selle aluspunkti kuni lõikumiseni sirgega, mis läbib selle kolmnurga teist tippu ja on paralleelne selle tipu vastasküljega.*

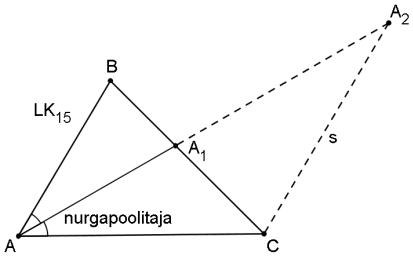

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC sisenurga poolitaja. Olgu s punkti C (või punkti B) läbiv ja küljega AB (või küljega AC) paralleelne sirge. Olgu A_2 sirge s ja nurgapoolitaja AA_1 pikenduse lõikepunkt.
- Siis kolmnurk ACA_2 on võrdhaarne ja $\Delta ABA_1 \sim \Delta A_2CA_1$.

LK 16. *Kui kolmnurgas on antud sisenurga poolitaja, siis üle selle nurga tipu pikendame ühte selle nurga lähiskülgedest ja läbi kolmanda tipu tõmbame nurgapoolitajaga paralleelse sirge.*

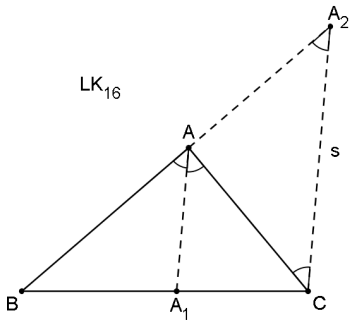

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC sisenurga poolitaja. Olgu s näiteks punkti C läbiv ja nurgapoolitajaga AA_1 paralleelne sirge. Olgu A_2 sirge s ja külje AB pikenduse lõikepunkt.
- Siis kolmnurk CAA_2 on võrdhaarne ja $\Delta ABA_1 \sim \Delta A_2BC$.

LK 17. *Kui kolmnurgas on antud sisenurga poolitaja, siis leiame kolmnurga tippudega sümmeetrilised punktid antud nurgapoolitaja suhtes.*

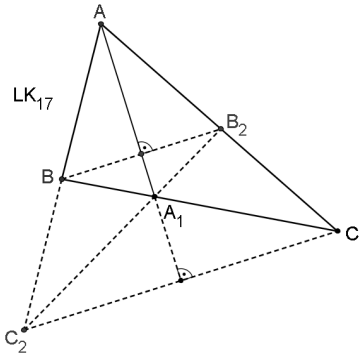

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC sisenurga poolitaja. Olgu B_2 ja C_2 vastavalt punktidega B ja C sümmeetrilised punktid nurgapoolitaja AA_1 suhtes.
- Siis saame, et punktid B_2 ja C_2 asuvad vastavalt sirgetel AC ja AB. Seega tekivad sarnased võrdhaarsed kolmnurgad BAB_2 ja C_2AC.

LK 18. *Kui kolmnurgas on antud vähemalt kaks nurgapoolitajat, siis joonestame antud kolmnurga siseringjoone.*

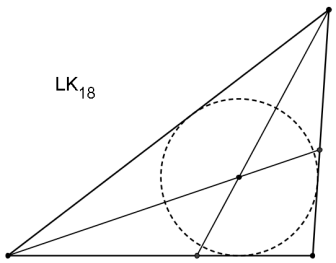

- Antud kolmnurga siseringjoone keskpunkt langeb kokku selle kolmnurga nurgapoolitajate lõikepunktiga.

Märkus. Siin on võimalik ka vastupidine arutlus: kui on antud kolmnurk ja selle siseringjoon oma keskpunktiga, siis siseringjoone keskpunkti ja mis tahes kolmnurga tippu läbiv sirge osutub antud kolmnurga sisenurga poolitajaks.

LK 19. *Kui kolmnurgas on antud sisenurga poolitaja, siis joonestame selle kolmnurga ümberringjoone ja pikendame nurgapoolitajat lõikumiseni ümberringjoonega.*

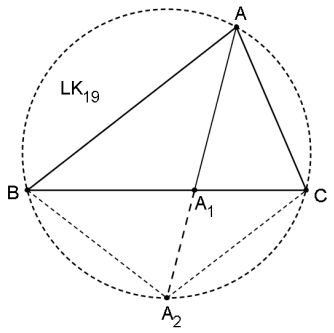

- Olgu AA_1 kolmnurga ABC sisenurga poolitaja ning A_2 nurgapoolitaja pikenduse ja kolmnurga ABC ümberringjoone lõikepunkt.
- Siis punkt A_2 poolitab kaare BC ning $BA_2 = CA_2$.

Märkused.

a) Kui O on ümberringjoone keskpunkt, siis OA_2 on kolmnurga külje BC keskristsirge.

b) Ülaltoodud lisakonstruktsioon annab meile idee nurgapoolitaja joonestamiseks. Kui on antud kolmnurk ja selle ümberringjoon, siis poolitades näiteks kaare BC või konstrueerides külje BC keskristsirge ja leides selle lõikepunkti ümberringjoonega, oleme leidnud nurgapoolitaja punkti A_2.

LK 20. *Kui kolmnurgas on antud kahe välisnurga poolitaja lõikepunkt, siis joonestame nende nurkade lähiskülje külgringjoone.*

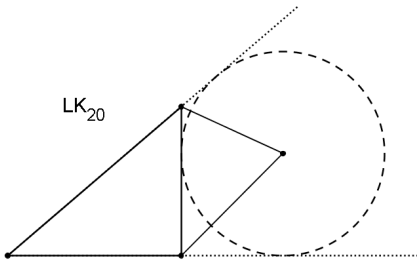

- Antud kolmnurga külgringjoone keskpunkt langeb kokku selle kolmnurga kahe vastava välisnurga poolitaja ja kolmanda nurga sisenurga poolitaja lõikepunktiga.

5. Kõrgustega seotud lisakonstruktsioonid

LK 21. *Kui kolmnurgas on antud kahest tipust tõmmatud kõrgused, siis joonestame ringjoone läbi antud kõrguste aluspunktide ja kas läbi vaadeldava kahe tipu või läbi kõrguste lõikepunkti ja kolmnurga kolmanda tipu.*

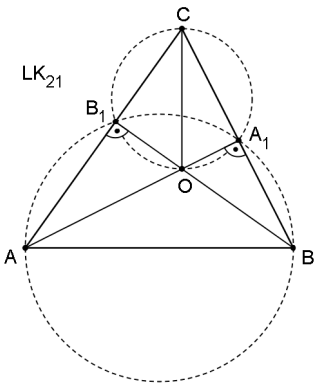

- Olgu AA_1 ja BB_1 kolmnurga ABC kõrgused ning O nende lõikepunkt, siis esimesel juhul lõik AB ja teisel juhul lõik CO on joonestatud ringjoonte diameetrid.

LK 22. *Kui nürinurkses kolmnurgas on antud kõrguste lõikepunkt, siis moodustame kolmnurga, mille tippudeks on esialgse kolmnurga teravnurkade tipud ja kõrguste lõikepunkt.*

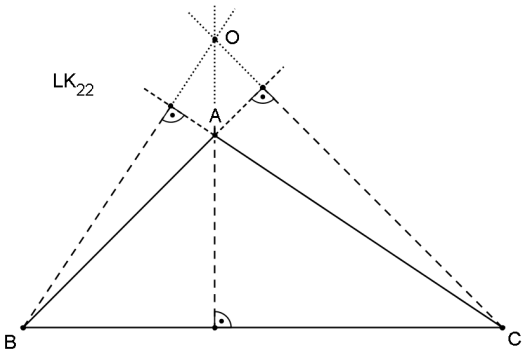

- Olgu ABC nürinurkne kolmnurk nürinurgaga BAC ning O selle kolmnurga kõrguste lõikepunkt.
- Siis punkt A on teravnurkse kolmnurga BOC kõrguste lõikepunkt. Seega ka kolmnurga BOC jaoks saab kasutada kõiki kõrguste omadusi.

LK 23. *Kui kolmnurgas on antud kõrguste lõikepunkt, siis läbi kolmnurga tippude tõmbame vastaskülgedega paralleelsed sirged.*

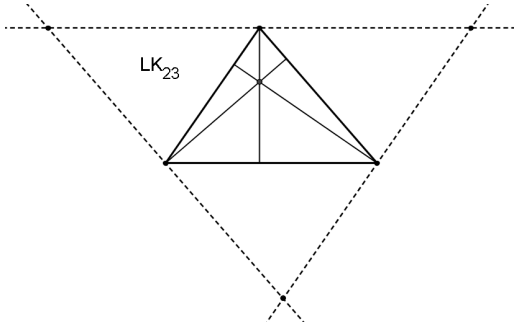

- Kui antud kolmnurga korral tõmbame läbi kolmnurga tippude vastaskülgedega paralleelsed sirged, siis tekib suurem kolmnurk, mille külgede keskpunktideks on esialgse kolmnurga tipud, ning mille keskristsirgete lõikepunktiks on esialgse kolmnurga kõrguste lõikepunkt.

LK 24. *Kui kolmnurgas on antud kõrguste lõikepunkt, siis joonestame selle kolmnurga ümberringjoone.*

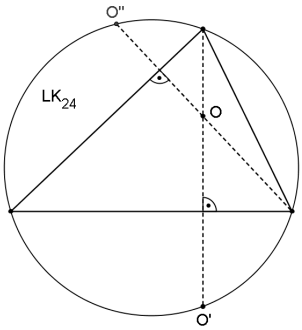

- Osutub antud kolmnurga kõrguse pikenduse ja selle kolmnurga ümberringjoone lõikepunkt kõrguste lõikepunktiga sümmeetriliseks punktiks selle kolmnurga külje suhtes, millele vaadeldav kõrgus on tõmmatud.